

'פעמים' 49, החוברת הרביעית שלנו לציון מלאות 500 שנה לגירוש ספרד, מיועדת ליצירה שבכתב של יהודי ספרד. המאמרים שבה, אשר אחד מהם עוסק ביהודי ספרד קודם הגירוש והאחרים — מדור הגירוש עד התחלת המאה העשרים, בוחנים תופעות מתפוצות שונות: ספרד ופרובאנס, הולאנד, סוריאנס, איטליה; וכן ארץ-ישראל (3 מאמרים). המאמרים הם בתחומי המחקר של: השירה, הרומאן, הפילוסופיה, פרשנות התלמוד, ההלכה ועוד.

■ ד"ר דב שוורץ דן בחוגים הפילוסופיים בקרב יהודי ספרד ופרובאנס במאה ה-14 ובראשית המאה ה-15 ומוצא רב-גונית של חוגים ומגמות, אשר רק חוגים בודדים מתוכם זכו לשימת-לב המחקר עד כה. נראה למחבר, כי ככל שגברו הרדיפות נגד היהודים כן הלך ופג הכיוון הראדיקאלי בהתפלספות וגבר הכיוון המתון — עד תקופת הגירוש.

המחבר מלמד במחלקה למחשבת ישראל באוניברסיטת בר-אילן.

■ ד"ר אברהם דוד מפרסס, מתוך כתב-יד, קינה על הגירוש מספרד מאת מחבר לא ידוע. ד"ר דוד מציין, כי על גירוש ספרד והאינוס בפורטוגל פורסמו עד כה שבע קינות בלבד, בעוד שעל פורענות פחותה מהן, גזרות קנ"א (1391), ידועות כעשרים קינות. המחבר הוא חוקר במכון לתצלומי כתב-יד עבריים בבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים.

■ עמוס סמואל דן בפועלו של ר' שלמה סיריליו, ראשון שחיבר פירוש לסדר שלם ('זרעים') של התלמוד הירושלמי. הרש"ס, ממגורשי ספרד, חי תקופת-מה בתורכיה, עלה לצפת, ממנה עבר לירושלים, ובארץ כתב את רוב פירושו לירושלמי. המאמר דן בתולדות חייו ובעיקרי שיטתו של רש"ס בפירושו, פירוש המכוון לא רק למטרות עיון אלא אף כדי לשמש עזר לפסיקת הלכה, שהרי לסדר 'זרעים' אין תלמוד בבלי וחשיבותו של סדר זה מרובה לקביעת ההלכה במצוות הנהוגות בארץ. מחבר המאמר הוא תלמיד-מחקר בחוג לתלמוד באוניברסיטה העברית בירושלים, הכותב דוקטוראט על פירוש רש"ס לירושלמי.

■ בחקר שירתו של ר' ישראל נג'ארה מודגש במידה רבה יסוד החידוש שבה. ד"ר טובה בארי כמאמרה כאן אינה מתעלמת מהיות שירת נג'ארה 'תחנה נוספת' בהיסטוריה הארוכה של השירה העברית, אך היא מדגישה את היסודות הספרדיים בשירתו. בדיון שיטתי היא מצביעה על הקווים בשירת נג'ארה המהווים המשך לשירה העברית בספרד, בתחומים של: הלשון, הצורה, המשקל, הסוגים והתכנים, מלאכת-השיר ועוד.

המחברת היא חוקרת ומלמדת ספרות עברית, במסגרת האוניברסיטה העברית, ירושלים.

■ ר' יעקב ששפורטש, פוסק הלכה ודיין בכמה הקילות ישראל, נודע במיוחד בשל התנגדותו החריפה לשבתי צבי ולתנועתו המשיחית. ד"ר דבורה ברגמן חושפת במאמרה פן נוסף בפועלו של ר"י ששפורטש: השירה. בחמשת השירים שלו, המתפרסמים כאן לראשונה, הוא מצטייר כמשורר מובהק ומיומן, שכתבתו בוגרת וסגנונו האישי בולט. שיריו הם סונטים כפולים, עשויים בתבנית מתחכמת ונועזת וגדושים בחומרים לשוניים ותוכניים.

המחברת מרצה בחוג לספרות עברית באוניברסיטה העברית בירושלים ובאוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

■ הפילוסופיה של שפינוזה זכתה לספרות ענפה של מחקר ועיון מהבטים מגוונים. פרופסור זאב לוי דן במאמרו ברקע הספרדי והאנוסי של פילוסופיה זו ומביא ראיות לכך מתוך כתבי שפינוזה.

המחבר מרצה בחוג למחשבת ישראל באוניברסיטת חיפה.

■ ראובן פיינגולד מביא תעודה, המתפרסמת כאן בתרגום עברי, ובה סיפור משיחיותו של שבתי צבי בעיני בן-זמנו, אנטוניו גארסיה סולדאני, יהודי מומר מספרד שחי באיטליה. אכן גם זה חלק מהוויית החיים של יהודי ספרד בתקופה שלאחר הגירוש. המחבר הוא תלמיד-מחקר בחוג לתולדות עם ישראל, באוניברסיטה העברית בירושלים.

■ ד"ר רוברט כהן בוחן את הרכב הספרייה והספרים ששימשו את דוד נשיא, המשכיל היהודי הבולט ביותר בסורינאם במאה ה-18. מניתוח סוגי הספרים מסיק המחבר על העולם האינטלקטואלי של דוד נשיא, אשר נשא עימו את המורשת היהודית והאיברית הייחודית ועם זאת ספג את הרעיונות החדשים של תקופתו. המחבר מרצה בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת חיפה.

■ חיבוריו של ר' יוסף קארו, ובמיוחד ה'שולחן ערוך', זכו לתפוצה ולהשפעה גדולה בתפוצות ישראל עוד בחיי מחברם, ואילו יהודי תימן המשיכו לדבוק בפסיקתו של הרמב"ם. אהרן גימאני בוחן את הקף התקבלותם של כתבי ר"י קארו ופסיקתו בקרב יהודי תימן במאות ה-17 וה-18, בתהליך איטי וממושך, וגם אחרי-כן הוא לא דחק לגמרי את הרמב"ם ממעמדו הבכיר כפוסק בעיניהם.

המחבר מרצה במחלקה המשולבת למדעי-היהדות באוניברסיטת בר-אילן.

■ ד"ר יוסף הלוי מנתח את 'אהבה וקוץ בה' מאת משה בן משיח ברוכוף — רומאן 'משכילי', משולב בפרקי פולקלור, מחיי הישוב הספרדי הישן בירושלים בהתחלת המאה ה-20. תוך השוואה עם מקבילות 'משכיליות' אחרות בספרות העברית החדשה,

מציין הלוי את הייחוד בעמדת ברוכוף, שאינה מצדדת באופן חד-משמעי בהשכלה וברור הצעיר דווקא.

ד"ר הלוי מרצה במחלקה לספרות עם ישראל באוניברסיטת בר-אילן.

■ יצוין עוד מאמר הביקורת של פרופסור אורה (רודריג) שורצולד על ספר פיוטים וסליחות בספרדית-יהודית מאת ראובן אליהו ישראל, שיצא לאור לאחרונה על-ידי ר' יצחק ירושלמי, בארה"ב.

העורך

יֵשׁוּׁעַ שֶׁבֶרְךָ הֵן אֵנָּה נִצָּח וְכֵן מִנְּחָה
 שֵׁיט וְנִלְוִין חֲדָרְנָה כְּשֵׁלֵן בִּסְבַּח עֲמֵנָה
 יִשְׁרָךְ מִכּוּ יֵהֵז עֲנָנָה וְאֵלֶּה אֶתְלֵלְךָ בְּנִיחָה
 אֵל שֶׁבֶרְךָ אֶתְנָן מִסְכְּנָה אֵלֶּה חֲסוּכֵי לְשׁוּרָה
 אֵל שֶׁבֶרְךָ
 כִּי אֶתְלֵךְ כָּךְ נִעֲוִינֵךְ . חוּס לִי: נִשְׁלֵם סֵפֶר
 בְּרַחֲמֵיךָ שִׁיר שְׁמוֹתֶיךָ . וְהֵזֵן יִכְרַח אֵלֶּיךָ מִכֹּכֵךְ
 שִׁירֵיךָ וְכֵן יִנְשַׁלְתֶּם . נִשְׁמַע לֵבֵךְ כִּכְךָ
 יִבְלִי חֵלֶם לִבִּי מִקִּיָּה . נִשְׁמַע שִׁירֵךְ בְּנִיחָה
 אֵל שֶׁבֶרְךָ

מִנְּחָה וְאֵן כְּבוֹד הַמֶּלֶךְ שִׁירָה לְמַד וְנִשְׁבַּח לְחַד שֶׁמֶלֶךְ לְעַ
 מִנְּחָה שֶׁעֲמֵנָה לְעַד אֶתְלֵךְ שֶׁמֶלֶךְ נִשְׁמַע עֲמֵנָה וְנִשְׁמַע
 לְעַד נִשְׁמַע וְנִשְׁמַע יִשְׁמַע נִשְׁמַע לְעַד וְנִשְׁמַע

שיר מאת ר' ישראל גניארה, בכתב-ידו ובחתימתו – בשורה האחרונה (על שירתו ראה מאמר מאת ט' בארי, להלן)